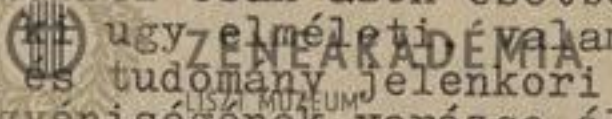

Feljegyzés Liszt Ferenc hazahozatalának kérdéséről

Negatív bizonyíték magyar állampolgársága mellett élete lezáruló szakaszában a Zeneakadémia elnökévé történt kinevezése. Ilyen vezető állásba idegen állampolgárt kinevezni nem lehetett. Amikor Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi miniszter 1873. VIII. 17-én /20797 sz. alatt/ felterjesztést küldött Ferenc Józsefhez a Zeneakadémia felállítása és Liszt kinevezése tárgyában, mindössze korengedélyt kért Liszt számára, de állampolgárságraki sem tért, mert Liszt magyar állampolgár volt. A Zeneakadémiát csak két év múlva állították fel, s akkor Trefort 1875. III. 17-én /470 eln. sz. alatt/ új felterjesztésben kérte Liszt elnöki kinevezését. Ebben - többek között - így érvelt: "Az eredetileg tervezett zeneakadémia legfelsőbb osztályaiból alakulandó magasb zenészeti tanintézet mind az által sikerrel csak azon esetben kecsegtet, ha élére oly férfiú állíttatik, ki ugyelméleti, valamint gyakorlati irányban is, a zeneművészet és tudomány jelenkori magaslatán állván, tehetsége, jelleme s egyéniségének varázsa által a legjobb erőknek czélszerű vezénylete melletti egyesülését s a kitűzött magasztos célra irányzott buzgó közreműködését kieszközölni képes. Dr Liszt Ferenczben az ország azon férfiut birja, ki ezen fontos hivatalra nem csak a fentjelzett kellékekkel bir, de ki annak elvállalására fölszólításomra késznek is nyilatkozott." E felterjesztésre került záradékként, négy nap múlva, a következő szövegű kinevezés:

"Vallás és közoktatásügyi magyar ministerem előterjesztésére Dr Liszt Ferenczet a Budapesten felállítandó magyar országos zene-akadémia elnökévé, az intézetben szabad lakás élvezménye mellett, ezennel kinevezem.

Kelt Bécsben, 1875^{ik} évi marczius hó 21^{én}.

Ferencz József"

Sem a felterjesztésben, sem a kinevezésben állampolgárság kérdése fel sem vetődött, mert Liszt magyar állampolgár volt. Kinevezéssel elnyert állásától - egyuttal magyar állampolgárságától - Liszt haláláig /1886/ meg nem vált, s állásából származó kötelezettségeinek 1875-től 1886-ig lelkiismeretesen eleget tett.

Mondhatnánk, tengernyi sajátkezű nyilatkozattal is bizonyította, hogy kifejezetten Magyarországhoz tartozott. Elég ebből egyet idézni, a Széchenyi-Könyvtár zeneműtárának Ms.mus.121o jelzetű emléklapjáról, melyre Liszt /1884 körül/ sajátkezűleg s magyarul ezt írta:

"Mint magyar hazámnak hű fia Liszt Ferencz".

Lisztől ugyanakkor sehol, levelezésében sincs soha egyetlen olyan sor sem, amelyben német, vagy osztrák "hazájáról" írna.

Ennyit röviden Liszt állampolgárságáról és hovatartozásáról.

Áttérve Liszt hamvai hazahozatalának kérdésére, a problémakört a korabeli magyar sajtó alapján ismertetem.

Liszt 1886.VII.31-én, Bayreuthban hunyt el, az ott folyó ünnepi játékok idején. Haláláról Mihalovich Ödön, a Budapesten működő Országos Színésziskola /ma: Színművészeti Főiskola/ igazgatója értesítette a Zeneakadémiát, táviratilag. Az ünnepi játékok meghallgatása miatt tartózkodott Bayreuthban. Egy év múlva ő lett Liszt utóda a Zeneakadémián. A temetésen ő és Vég János, a Zeneakadémia közelben nyaraló alelnöke képviselte a Közoktatásügyi Minisztériumot.

Ugy látszik, hogy Liszt fiatalabb lánya, Cosima, aki Wagner özvegye volt, kezdetben bizonytalankodott a temetés helyét illetőleg. Sztaszov, kiváló orosz esztéta megkeresésére, hogy Lisztet Bayreuthban, vagy Budapesten temetik-e el, - mert Balakirev és más orosz zeneszerzők, köztük Rimszkij-Korszakov koszorút kívántak küldeni -, azt válaszolta, hogy maga sem tudja. Bizonytalankodása azonban nem tarthatott soká. Hosszu éveken át számos írásos megnyilatkozásában igyekezett férjének nagyságát azáltal is növelni, hogy apjának művészetét lekicsinyelte. Ebbe az alaptörekvésbe nagyon beleillett, hogy Liszt hamvai maradjanak Bayreuthban, ahol mindig Wagner lesz az első személy és Liszt csak nagyon a háttérben a második, akként is erősen elfelejtve. Valóban, akik ma ünnepi játékokat néznek meg ott, azok közül ugyan hány embernek jut eszébe e játékok fő géniusán, Wagneren kívül a temetőben nyugvó Liszt?

Cosima Wagner azonban nem mutatta ki ilyen egyenesen a szándékát, hanem igen okos asszony léteére úgy ügyeskedett, hogy - a temetés után - hozzájárul apja hamvainak hazahozatalához, csupán a jelentkezők az általa támasztott feltételeket nem fogják teljesíteni: nem lesznek méltók Liszthez, vagy összemaradnak rajta - ezért marad majd Liszt végleg Bayreuthban. Terve megvalósulásának előzményeit érdemes áttekinteni.

Liszt halálakor a Bayreuthban lévő, illetve a haldokló Liszthez érkezett tanítványai, biztosan nem a magyar Thomán - Dohnányi és Bartók későbbi tanára -, hanem Stradal, Göllerich, Stavenhagen, Krause, Friedheim /mind német vagy osztrák/ s talán az orosz Siloti is, táviratilag kérték a weimari nagyherceget, hogy temettesse Lisztet a nagyhercegi sirboltba, Goethe és Schiller mellé, amire a nagyherceg azt válaszolta, hogy a temetést a családra bizza. Carolyne Sayn-Wittgenstein, akit Liszt 1860-i végrendeletében örökösvévé tett, táviratban kérte Cosima Wagnert, hogy Lisztet a budapesti ferencrendi kolostorban temessék el. Liszt ~~in~~asza azonban - Cosima befolyására? - azt állította, hogy Liszt végrendeletileg ott kívánta magát eltemettetni, ahol meghal, s e végrendelete egy bécsi ügyvédnél van, akinek a család - a bayreuthi temetés napján! - e tárgyban sürgönyözött. /Ilyen végrendelet sohasem került elő./ Az inastól származó állítás rendkívül gyorsan elterjedt és döntő szerepe lehetett abban, hogy amikor Mihalovich táviratozott a magyar kormánynak, intézkedjék Lisztnek hova való temetéséről tárgyában, Berzeviczy államtitkár azt válaszolta: a mester utolsó akaratát tiszteletben kell tartani. E zürzavar közepette Liszt legkedvesebb unokája, Cosima egyik lánya, Daniela Bülow a temetés napján így nyilatkozott: "Azt hiszem, az itteni temetés csak ideiglenes."

Mihalovich nem törődött bele Berzeviczy válaszába. Bayreuthból, ahol Liszt leszármazottaival kapcsolatba lépett, ezt írta a Pesti Napló szerkesztőjének: "Hiteles forrás nyomán mondhatom, hogy nem áll azon általánosan elterjedt hír, mintha a mester épp Bayreuthban kívánt volna

eltemettetni, másrészt azt is tudom, hogy a családnak nemzetünk azon kívánsága ellen, hogy Liszt hamvai Magyarországra hozattassanak, nincs kifogása. De a mozgalom azonnal és legilletékesebb helyen is megindítandó, mert különben az a megszegyenítő veszedelem fenyeget, hogy a weimari nagyherceg megelőz bennünket." /Pesti Napló, 1886.VIII.11, esti szám./ /Később a nagyherceg, állítólag, úgy nyilatkozott, hogy ha Liszt hamvait Bayreuthból kiadják, akkor Weimar föltétlenül igényt tart rá./

1875?

Különben a Pesti Napló nem várta tétlenül a dolgok alakulását. Már Mihalovich levele előtt, "Liszt Ferencz hamvai" c. cikkében javasolta Liszt hazahozatalát; a lap értesülése szerint állítólag van is arról Lisztnek végrendelete, hogy itthon temessék el /1875-ből?/, bár a végrendelet még nem került elő. Ezért a Pesti Napló gyűjtést nyit a hazahozatal költségeire, s elsőnek a volt budapesti Liszt-egylet egyik nőtagjának pénzadományát /mai értékben 5000 Ft/ nyugtázza /Pesti Napló 1886.VIII.5, reggeli szám/. A Pesti Napló kezdeményezését hamar átvették más lapok is. "A művész-világ óhaja, hogy ha lehet, hozzuk haza Liszt Ferencz hamvait" - írta hasonló tárgykörű cikkében a Fővárosi Lapok /1886.VIII.6./

Ezek után 1886.VIII.15-én, a Pécsen rendezett országos dalárdaünnepély ünnepi ülésén id. Ábrányi Kornél, országos titkár, zeneakadémiai tanár és kiváló zenetörténész javasolta, nyujtsanak be az országgyűléshez kérvényt Liszt hamvainak hazahozatalára. Siposs Antal, zongoraművész, Liszt egykori tanítványa s a Magyar Írók és Művészek Társaságának alelnöke azonnal e javaslat mellé állt. Mind a két kiváló művészeti szervezet: a dalárdákat tömörítő Országos Daláregyesület és az Írók és Művészek Társasága novemberben adta be felirati kérelmét; az utóbbiak kérvényét Jókai Mór elnök nyújtotta be a képviselőházhoz. Akkor már gyűjtőívek kibocsátásával is folyt a gyűjtés, hogy a költségek államsegély nélkül is fedezhetők legyenek.

A két jeles művészeti tömörülést e lépésre nagy mértékben felbátorította nem sokkal a pécsi dalárdaünnepély után az a hír, hogy Liszt végrendeleti örököse, Carolyne Sayn-Wittgenstein Budapestre jön intézkedni Liszt hamvainak hazaszállításáról /Fővárosi Lapok, 1886.VIII.26./ /Utazása nem történt meg egyre rosszabb egészségi állapota és pár hónap múlva bekövetkezett halála miatt./ Szeptember közepén nálunk már úgy tudták, nincs akadálya Liszt hazaszállításának. Örököse, Carolyne Sayn-Wittgenstein ugyanis nyilatkozatot küldött Bécsbe dr. Johann Brichta végrendeleti végrehajtónak, mely szerint Liszt ismételten kijelentette, hogy magyar földben kíván nyugodni; ezért örökösének nincs kifogása a hazaszállítás ellen. Hasonlóképpen nyilatkozott, szintén írásban, Cosima Wagner is, de azt kívánta, hogy a magyar kormány tegyen lépéseket e tárgyban /Pesti Napló, 1886.IX.17, reggeli szám/. Pár nap múlva úgy tudják, hogy a végrendeleti végrehajtó is beleegyezett a hazaszállításba /Fővárosi Lapok, 1886.IX.26./.

A szépen alakuló terveket először Cosima Wagnernek egy Budapestre érkezett levele fagyasztotta le. Ebben már nem a kormánytól, esetleg Trefort minisztertől várt lépéseket - akit nálunk annak igyekeztek megnyerni, hogy emeltessen Lisztnek mauzoleumot - hanem csak akkor helyezte kilátásba beleegyezését, ha a képviselőház és a főrendiház is hazahozatali indítványt tesz. Cosima Wagner jól tudta, hogy - a korábbi valamennyi magyar miniszterelnökkel éles ellentétben - Tisza Kálmán nem rokonszenvezett Liszttel, ezért nála egy ilyen indítvány nem fog keresztülmenni. Ilyen követelésre a társadalmi gyűjtés szervezői nem számítottak, s mert látták, hogy ők e kérdésbe már nem foly-

hatnak bele, az összegeket visszafizették.

Ujabb reménykedést lobbantott fel az a decemberi hír, hogy Carolyne Sayn-Wittgenstein egy iratban közzétette Lisztnek temetésére vonatkozó nyilatkozatait, s szigorúan ragaszkodik Lisztnek ama szóbeli kívánságához, hogy a budapesti ferences templomban helyezték nyugovóra /Fővárosi Lapok, 1886.XII.20/.

A képviselőház 1887.II.26-án tárgyalta az Írók és Művészek Társaságának, valamint az Országos Daláregyesületnek a kérvényét Liszt hazahozatala tárgyában. Gajáry Ödön terjesztette elő, s javasolta, hogy a kérvényekben megnyilvánult társadalmi mozgalomnak - Liszt hamvai hazaszállításának - erkölcsi támogatása végett adják ki azokat a közoktatásügyi miniszternek. Thaly Kálmán nem helytelenítette ezt, de hozzátette, hogy ha Liszt Ferenc hamvait haza kívánjuk hozni, legelőször is II. Rákóczi Ferencét kellene hazahozni. Ábrányi Kónél felsorolta Liszt néhány nagy érdemét s elmodta, hogy Olaszország hazavitette Bellini hamvait Párizsból, Németország Weberét Angliából. A magyar kormánynak is intézkednie kellene, hogy Liszt hamvai hazakerüljenek. Steinacker Ödön /apja: S. Gusztáv, ld. Révai Lexikon/, akinek nővérét Liszt is tanította, többet kívánt Ábrányinál, s ezzel rontott a dolgon: azt akarta, hogy maga a kormány álljon a társadalmi megmozdulás élére. Arról is beszélt, hogy Liszt példája bizonyítja, mennyire jó magyar lehet valaki, ha nem is tud magyarul. És azt is mondta: az ország nem nyújthatott annyit Lisztnek, amennyit Liszt nyújtott az országnak hírből, dicsőségben. Jószándéku beszédének főleg utóbbi érveivel az akkori összetételű képviselőházban legalább annyit értett az ügynek, amennyit Thaly. Tisza Kálmán miniszterelnök válaszában tartalmát, sajnos, részben e két beszéd erősen befolyásolta. Azzal kezdte, hogy elfogadja a kérvényi bizottság javaslatát, mert **ZENEAKADEMIA** ^{1887. II. 26.} ~~hiszen~~ ^{hiszen} ha egy zseniális művész iránt a társadalmi és művészi körök ki akarják fejezni elismerésüket, ebben őket a kormány erkölcsileg támogassa. De többet kívánni nem kell, mint amit tenni lehet, s a tulzás ne kényszerítsen senkit a "holtakról vagy jót, vagy semmit" szabály elleni vétésre. A művészet ^{ben} ~~magában~~ is rejlik oly nagyság, mely mellett egyéb érdemeket nem szükséges latolgatni. Ezért ő, a kormányelnök a bizottsági javaslatot elfogadja, annak ellenére, hogy Liszt akkor, midőn a magyarnak úgy is alig maradt egyebe, mint a zenéje, azt terjesztette, hogy a mi zenénk cigányzene. De - folytatta Tisza - a művészi nagyság maga is elég ok arra, hogy egyéb tekintetben ne akarjunk kritikusok lenni. Csak nem kell tulfeszíteni a húr, mert elpattan - fejezte be beszédét.

Liszt tisztelői ennek hallatára elszomorodtak, mert most már bizonyosak lehettek, hogy Liszt hamvai Bayreuthban maradnak. Trefort, közoktatásügyi miniszter, némán ült a helyén. Neki nyilvánvalóan többet jelentett a miniszteri tárca, mintsem hogy Tisza Kálmánnal ujjat huzzon. Utóbbi elsősorban Thaly Kálmán beszéde riasztotta el, Rákóczi hazahozatalának javaslata, mert érezte, hogy annakidején ugyanígy fogják kívánni tőle Kossuth hamvainak hazahozatalát, amibe ő, Tisza Kálmán, belebukik. Ezért mindenféle hazahozást most, a kezdetén igyekezett elhárítani a kormánytól. Csinálja a társadalom, ha tudja.

Már másnap kiderült, hogy ha a képviselőház nem csak ahhoz járul hozzá, hogy e társadalmi mozgalomnak a közoktatásügyi miniszter adhat erkölcsi támogatást, hanem maga kéri Cosima Wagnertől Liszt hamvait, akkor sem történt volna semmi. A Fővárosi Lapok /1887.II.28./ szerint ugyanis a képviselőházi tárgyalást követő napon nyilvánosságra került Cosima Wagner két levele. Ezekben kijelentette, hogy ha a weimari nagy-

herceg a fejedelmi sirboltot ajánlotta volna fel, vagy ha a magyar országgyűlés mindkét háza egyetértő határozattal kimondta volna a hamvak hazavitelét, akkor a két félre bizta volna, hogy egymással megegyezzenek. De mert ilyen alakban a kívánság nem nyilvánult meg, s apja végső óhajáról ellentétes közléseket kapott, úgy döntött, hogy apja hamvai maradjanak ott, ahol el vannak temetve: Bayreuthban. Cosima Wagner újabb feltétele: ez a kakasviadalszerű szembeállítás Magyarországnak és a weimari nagyhercegnek biztosan azzal járt volna, hogy azok kerekednek nálunk felül, akik hallani sem akarnak többé Cosima Wagnerről és Liszt hamvairól.

De ilyenek nálunk sohasem jutottak tulsúlyra. Ezért nyitva marad három kérdés, amit nagyon kívánatos lenne rendezni és eredményét véghezvinni:

1. Van-e ország, amelynek ne lenne joga, nem politikai menekültként elhunyt állampolgárának hamvait hazavitetni?

2. Mikor és miben adott Liszt művészetében okot és jogcímet arra, hogy haló poraiban is Wagner mögé rangsorolódjék: Bayreuthhoz legyen kötve?

3. Kinek van több jogcíme egy nagy emberhez: a szülőföldnek, vagy a világon szétszóródottan /Franciaország, Német Szövetségi Köztársaság, Svájc, Egyesült Államok/ élő dédunokáknak /5 fő/ és ükunokáknak /15 fő/? Egyébként az ő véleményük kétségtelenül legalább is megoszlanék; a Német Szövetségi Köztársaságon kívül élők aligha elleneznék Liszt hamvainak hazahozatalát. A leszármazottak állásfoglalására - amennyiben az szükséges -, bizonyára mélyen hatna, ha Magyarország Liszt szüleinek Franciaországban nyugvó hamvait is hazahozatna és együtt temetné el nagy fiukkal.

1975. július 10-én.

dr. Legány Dezső

MTA Zenetudományi Intézet
Magyar Zenetörténeti Osztály
vezetője

1118 Budapest
Brezsóné köz 2.

MS 199/1

2004.6.5. 1.

Külügyminisztérium

Ószi István
főelőadó elvtársnak

Feljegyzés Liszt Ferenc hazahozatalának kérdéséről

Liszt Ferenc magyar állampolgárnak született. Idős koráról magyar állampolgárságának igazolása az az utlevél, amely a weimari Liszt-múzeum egyik tárlójában ki van állítva. További lépésekhez Liszt hazahozatala tárgyában ajánlatos lenne azt az utlevelet a helyszínen lemásolni és lefényképezni, mielőtt Liszt hazahozatalának külföldi ellenzői elrejtik.

Negatív bizonyíték magyar állampolgársága mellett élete lezáruló szakaszában a Zeneakadémia elnökévé történt kinevezése. Ilyen vezető állásba idegen állampolgárt kinevezni nem lehetett. Amikor Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi miniszter 1873. VIII. 17-én /20797 sz. alatt/ felterjesztést küldött Ferenc Józsefhez a Zeneakadémia felállítására és Liszt kinevezése tárgyában, mindössze korengedélyt kért Liszt számára, de állampolgárságról sem tért, mert Liszt magyar állampolgár volt. A Zeneakadémiát csak két év múlva állították fel, s akkor Trefort 1875. III. 17-én /470 eln. sz. alatt/ új felterjesztésben kérte Liszt elnöki kinevezését. Ebben - többek között - így érvelt: "Az eredetileg tervezett zeneakadémia legfelsőbb osztályaiból alakulandó magasb zenészeti tanintézet mind az által sikerrel csak azon esetben kecsegtet, ha élére oly férfi állíttatik, aki úgy elméleti, valamint gyakorlati irányban is, a zeneművészet és tudomány jelenkori magaslatán állván, tehetsége, jelleme s egyéniségének varázsa által a legjobb erőknek czélszerű vezénylete mellett egyesülését s a kitűzött magasztos czélra irányzott buzgó közreműködését kieszközölni képes. Dr Liszt Ferencben az ország azon férfiut bírja, ki ezen fontos hivatalra nem csak a fentjelzett kellékekkel bír, de ki annak elvállalására fölszólításomra késznek is nyilatkozott." E felterjesztésre került záradékként, négy nap múlva, a következő szövegű kinevezés:

"Vallás és közoktatásügyi magyar ministerem előterjesztésére Dr Liszt Ferenczet a Budapesten felállítandó magyar országos zeneakadémia elnökévé, az intézetben szabad lakás élvezménye mellett, ezennel kinevezem.

Kelt Bécsben, 1875^{ik} évi marczius hó 21^{én}.

Ferencz József"

Sem a felterjesztésben, sem a kinevezésben állampolgárság kérdése fel sem vetődött, mert Liszt magyar állampolgár volt. Kinevezéssel elnyert állásától - egyúttal magyar állampolgárságától - Liszt haláláig /1886/ meg nem vált, s állásából származó kötelezettségeinek 1875-től 1886-ig lelkiismeretesen eleget tett.

Mondhatnánk, tengernyi sajátkezű nyilatkozattal is bizonyította, hogy kifejezetten Magyarországhoz tartozott. Elég ebből egyet idézni, a Széchenyi-Könyvtár zeneműtárának Ms.mus.1210 jelzetű emléklapjáról, melyre Liszt /1884 körül/ sajátkezűleg s magyarul ezt írta:

"Mint magyar hazámnak hű fia Liszt Ferencz".

Lisztől ugyanakkor sehol, levelezésében sincs soha egyetlen olyan sor sem, amelyben német, vagy osztrák "hazájáról" írna.

Ennyit röviden Liszt állampolgárságáról és hovatartozásáról.

Áttérve Liszt hamvai hazahozatalának kérdésére, a problémakört a korabeli magyar sajtó alapján ismertetem.

Liszt 1886.VII.31-én, Bayreuthban hunyt el, az ott folyó ünnepi játékok idején. Haláláról Mihalovich Ödön, a Budapesten működő Országos Színésziskola /ma: Színművészeti Főiskola/ igazgatója értesítette a Zeneakadémiát, táviratilag. Az ünnepi játékok meghallgatása miatt tartózkodott Bayreuthban. Egy év múlva ő lett Liszt utóda a Zeneakadémián. A temetésen ő és Végvári János, a Zeneakadémia közelben nyaraló alelnöke képviselte a Közigazgatási Minisztériumot.

Ugy látszik, hogy Liszt fiatalabb lánya, Cosima, aki Wagner özvegye volt, kezdetben bizonytalankodott a temetés helyét illetően. Sztaszov, kiváló orosz esztéta megkeresésére, hogy Lisztet Bayreuthban, vagy Budapesten temetik-e el, - mert Balakirev és más orosz zeneszerzők köztük Rimszkij-Korszakov koszorút kívántak küldeni -, azt válaszolta, hogy maga sem tudja. Bizonytalankodása azonban nem tarthatott soká. Hosszú éveken át számos írásos megnyilatkozásában igyekezett férjének nagyságát azáltal is növelni, hogy apjának művészetét lekicsinyelte. Ebbe az alaptörekvésbe nagyon beleillett, hogy Liszt hamvai maradjanak Bayreuthban, ahol mindig Wagner lesz az első személy és Liszt csak nagyon a háttérben a második, akként is erősen elfelejtve. Valóban, akik ma ünnepi játékokat néznek meg ott, azok közül ugyan hány embernek jut eszébe e játékok fő génuszán, Wagneren kívül a temetőben nyugvó Liszt?

Cosima Wagner azonban nem mutatta ki ilyen egyenesen a szándékát, hanem igen okos asszony léteére úgy ügyeskedett, hogy - a temetés után - hozzájárul apja hamvainak másodszorra szállításához, csupán a jelenkezők az általa támasztott feltételeket nem fogják teljesíteni: nem lesznek méltók Liszthez, vagy összemaradnak rajta - ezért marad majd Liszt végleg Bayreuthban. Terve megvalósulásának előzményeit érdemes áttekinteni.

Liszt halálakor a Bayreuthban lévő, illetve a haldokló Liszthez érkezett tanítványai, biztosan nem a magyar Thomán - Dohnányi és Bartók későbbi tanára -, hanem Stradal, Göllicherich, Stavenhagen, Krause, Friedheim /mind német vagy osztrák/ s talán az orosz Siloti is, táviratilag kérték a weimari nagyherceget, hogy temettesse Lisztet a nagyhercegi sirboltba, Goethe és Schiller mellé, amire a nagyherceg azt válaszolta, hogy a temetést a családra bizza. Carolyne Sayn-Wittgenstein, akit Liszt 1860-i végrendeletében örökössé tett, táviratban kérte Cosima Wagnert, hogy Lisztet a budapesti ferencrendi kolostorban temessék el. Liszt inasa azonban - Cosima befolyására? - azt állította, hogy Liszt végrendeletileg ott kívánta magát eltemettetni, ahol meghal, s e végrendelet egy bécsi ügyvédnél van, akinek a család - a bayreuthi temetés napján! - e tárgyban sürgönyözött. /Ilyen végrendelet sohasem került elő./ Az inastól származó állítás rendkívül gyorsan elterjedt és döntő szerepe lehetett abban, hogy amikor Mihalovich táviratozott a magyar kormánynak, intézkedjék Lisztnak hova való temetéséről tárgyában, Berzeviczy államtitkár azt válaszolta: a mester utolsó akaratát tiszteletben kell tartani. E zűrzavar közepette Liszt legkedvesebb unokája, Cosima egyik lánya, Daniela Bülow a temetés napján így nyilatkozott: "Azt hiszem, az itteni temetés csak ideiglenes."

Mihalovich nem törődött bele Berzeviczy válaszába. Bayreuthból, ahol Liszt leszármazottaival kapcsolatba lépett, ezt írta a Pesti Napló szerkesztőjének: "Hiteles forrás nyomán mondhatom, hogy nem áll azon általánosan elterjedt hír, mintha a mester épp Bayreuthban kívánt volna

eltemettetni, másrészt azt is tudom, hogy a családnak nemzetünk azon kívánsága ellen, hogy Liszt hamvai Magyarországra hozattassanak, nincs kifogása. De a mozgalom azonnal és legilletékesebb helyen is megindítandó, mert különben az a megszegyenítő veszedelem fenyeget, hogy a weimari nagyherceg megelőz bennünket." /Pesti Napló, 1886.VIII.11, esti szám./ /Később a nagyherceg, állítólag, úgy nyilatkozott, hogy ha Liszt hamvait Bayreuthból kiadják, akkor Weimar föltétlenül igényt tart rá./

Különben a Pesti Napló nem várta tétlenül a dolgok alakulását. Már Mihalovich levele előtt, "Liszt Ferencz hamvai" c. cikkében javasolta Liszt hazahozatalát; a lap értesülése szerint állítólag van is arról Lisztnek végrendelete, hogy itthon temessék el /1875-ből?/, bár a végrendelet még nem került elő. Ezért a Pesti Napló gyűjtést nyit a hazahozatal költségeire, s elsőnek a volt budapesti Liszt-egylet egyik nőtagjának pénzadományát /mai értékben 5000 Ft/ nyugtázza /Pesti Napló 1886.VIII.5, reggeli szám/. A Pesti Napló kezdeményezését hamar átvették más lapok is. "A művész-világ óhaja, hogy ha lehet, hozzuk haza Liszt Ferencz hamvait" - írta hasonló tárgykörű cikkében a Fővárosi Lapok /1886.VIII.6./

Ezek után 1886.VIII.15-én, a Pécsen rendezett országos dalárdaünnepély ünnepi ülésén id. Ábrányi Kornél, országos titkár, zeneakadémiai tanár és kiváló zenetörténész javasolta, nyujtsanak be az országgyűléshez kérvényt Liszt hamvainak hazahozatalára. Siposs Antal, zongoraművész, Liszt egykori tanítványa s a Magyar Írók és Művészek Társaságának alelnöke azonnal e javaslat mellé állt. Mind a két kiváló művészeti szervezet: a dalárdákat tömörítő Országos Daláregyesület és az Írók és Művészek Társasága novemberben adta be felirati kérelmét; az utóbbiak kérvényét Jókai Mór elnök nyújtotta be a képviselőházhoz. Akkor már gyűjtőívek kibocsátásával is folyt a gyűjtés, hogy a költségek államsegély nélkül is fedezhetők legyenek.

A két jeles művészeti tömörülést e lépésre nagy mértékben felbátorította nem sokkal a pécsi dalárdaünnepély után az a hír, hogy Liszt végrendeleti örököse, Carolyne Sayn-Wittgenstein Budapestre jön intézkedni Liszt hamvainak hazaszállításáról /Fővárosi Lapok, 1886.VIII.26./ /Utazása nem történt meg egyre rosszabb egészségi állapota és pár hónap múlva bekövetkezett halála miatt./ Szeptember közepén nálunk már úgy tudták, nincs akadálya Liszt hazaszállításának. Örököse, Carolyne Sayn-Wittgenstein ugyanis nyilatkozatot küldött Bécsbe dr. Johann Brichta végrendeleti végrehajtónak, mely szerint Liszt ismételtén kijelentette, hogy magyar földben kíván nyugodni; ezért örököseinek nincs kifogása a hazaszállítás ellen. Hasonlóképpen nyilatkozott, szintén írásban, Cosima Wagner is, de azt kívánta, hogy a magyar kormány tegyen lépéseket e tárgyban /Pesti Napló, 1886.IX.17, reggeli szám/. Pár nap múlva úgy tudják, hogy a végrendeleti végrehajtó is beleegyezett a hazaszállításba /Fővárosi Lapok, 1886.IX.26./.

A szépen alakuló terveket először Cosima Wagnernek egy Budapestre érkezett levele fagyasztotta le. Ebben már nem a kormánytól, esetleg Trefort minisztertől várt lépéseket - akit nálunk annak igyekeztek megnyerni, hogy emeltessen Lisztnek mauzoleumot - hanem csak akkor helyezte kilátásba beleegyezését, ha a képviselőház és a főrendiház is hazahozatali indítványt tesz. Cosima Wagner jól tudta, hogy - a korábbi valamennyi magyar miniszterelnökkel éles ellentétben - Tisza Kálmán nem rokonszenvezett Liszttel, ezért nála egy ilyen indítvány nem fog keresztülmenni. Ilyen követelésre a társadalmi gyűjtés szervezői nem számítottak, s mert látták, hogy ők e kérdésbe már nem foly-

herceg a fejedelmi sírboltot ajánlotta volna fel, vagy ha a magyar országgyűlés mindkét háza egyetértő határozattal kimondta volna a hamvak hazavitelét, akkor a két félre bízta volna, hogy egymással megegyezzenek. De mert ilyen alakban a kívánság nem nyilvánult meg, s apja végső óhajáról ellentétes közléseket kapott, úgy döntött, hogy apja hamvai maradjanak ott, ahol el vannak temetve: Bayreuthban. Cosima Wagner újabb feltétele: ez a kakasviadalszerű szembeállítás Magyarországnak és a weimari nagyhercegnek biztosan azzl járt volna, hogy azok kerekednek nálunk felül, akik hallani sem akarnak többé Cosima Wagnerről és Liszt hamvairól.

De ilyenek nálunk sohasem jutottak tulsulyra. Ezért nyitva marad három kérdés, amit nagyon kívánatos lenne rendezni és eredményét véghezvinni:

1. Van-e ország, amelynek ne lenne joga, nem politikai menekülteként elhunyt állampolgárának hamvait hazavitetni?

2. Mikor és miben adott Liszt művészetében okot és jogcímet arra, hogy haló poraiban is Wagner mögé rangsorolódjék: Bayreuthhoz legyen kötve?

3. Kinek van több jogcíme egy nagy emberhez: a szülőföldnek, vagy a világon szétszóródottan /Franciaország, Német Szövetségi Köztársaság, Svájc, Egyesült Államok/ élő dédunokáknak /5 fő/ és ükunokáknak /15 fő/? Egyébként az ő véleményük kétségtelenül legalább is megoszlanék; a Német Szövetségi Köztársaságon kívül élők aligha elleneznék Liszt hamvainak hazahozatalát. A leszármazottak állásfoglalására - amennyiben az szükséges -, bizonyára mélyen hatna, ha Magyarország Liszt szülőinek Franciaországban nyugvó hamvait is hazahozatná és együtt temetné el nagy fiukkal.

1975. július 10-én.

dr. Legány Dezső

MTA Zenetudományi Intézet
Magyar Zenetörténeti Osztály
vezetője

1118 Budapest
Brezsók köz 2.

Néhány kiegészítés Liszt hamvai hol nyugvásának problémájához

1. A németek szeretnek e tárgyban egy állítólagos Liszt-levélre úgy hivatkozni, hogy az Lisztnek a temetés tárgyában irt végrendelete. Ezt a levelet La Mara közölte a "Franz Liszt's Briefe" II. kötet 152. lapján. A levél eredeti kéziratát sohasem láttam. De La Mara sem! Ugyanugy lehet hiteles, mint koholmány. La Mara a kiadás lábjegyzetében azt írja, hogy a levél-részletet /tehát egyáltalán nem a teljes levelet/ a Leipziger Tageblatt 1888, dec. 6-i számából vette át, amely azt a Weimarer Zeitungból vette át. Ez tehát:

- a/ semmiképpen nem "végrendelet";
- b/ akkor tekinthető hiteles Liszt-kéziratnak, ha az eredeti kéziratot is láttuk, amihez eddig még senkinek sem volt szerencséje;
- c/ közlése nyilvánvalóan összefüggött azzal, hogy különben hátha mégis Magyarországra vinnék Liszt holttestét - ami a hitelet mindaddig rontja, amíg az eredeti Liszt-kéziratot nem láttam;
- d/ ezt a "végrendeletet" sem tartották be a temetéskor.

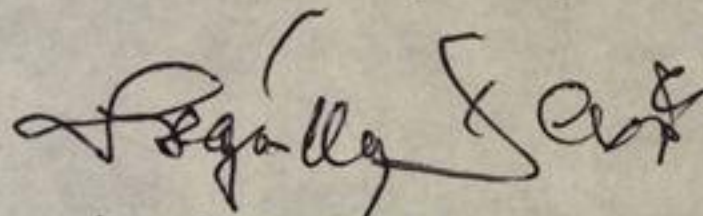
2. A németek sohasem vonták kétségbe Lisztnek még Weimarban irt végrendeletét Rómába utazása előtt /1860-61/, melyben örökösévé Sayn-Wittgenstein hercegnőt teszi meg. Tehát az örökös joga arról intézkedni, hogy a halottat hol temessék el. Sayn-Wittgenstein hercegnő mind egy bécsi ügyvédnek, mind Liszt lányának Bayreuthba azt írta, hogy Lisztet Budapesten temessék el, mert Liszt így kívánta előtte ismételtén tett élőszóbeli kijelentésében. Ezeket a leveleket kellett volna Bécsben és Bayreuthban csöndben felkutatnom, amiben a Külügy semmiben sem segített, az összes többi szerv pedig megakadályozott 6 éven át.

3. Az 1. szám alatt, csak újságcikkből és nem eredeti levél alapján közölt, 1869, nov. 27-i keltezésű állítólagos Liszt-kivánságot temetését illetőleg - melyet, mint irtam, sokban nem tartottak be -, egészen lerontja:

a/ az örökösnek: Sayn-Wittgenstein hercegnőnek a tanúsága szerinti Liszt-kivánság és az örökös saját kivánsága;

b/ Lisztnek egy nem publikált, 1870-es évek végéről származó levele, melyben azt írja sajátkezűleg, szeretné, ha Tivoliban temetnék majd el, ahol a Villa d'Estében oly boldog időket töltött. E levélnél is későbbi keletű azonban az örökösnek, Sayn-Wittgenstein Carolyne-nak más személyekhez intézett meghagyása és rendelkezése, mely szerint Lisztet, végső és ismételt kivánságai szerint, Budapesten kell eltemetni.

Bp, 1981, január 20.

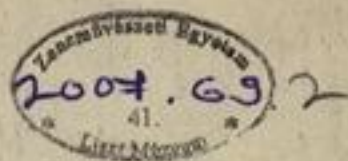

/Legány Dezső/

MS 155 829

2007.05.13
41.
Liszt Múzeum

Kedves Miklós,

HS 199/2

Annyit ~~hagy~~jatok ki a Liszt hamvainak hazahozataláról 1975-ben, a Külügyminisztériumnak írt tájékoztatásomból, amennyit jó-nak láttok. És fogalmazzatok át úgy, hogy ne egy személy részéről /vagyis részemről/ íródjék, egyes számban. A bayreuthiak állásfog-lalását látva /mauzoleum bármilyen áron, főpolgármesteri nyilatkozat/ és a német sajtókampány ismeretében egészen valószínűtlennek tar-tom, hogy bármilyen eredményt el lehessen érni, kivéve a kapcsolatok megromlását a németek és köztünk. Kérlek, hogy ha átírtjátok és akárhol benyújtjátok az 1975-ös tájékoztatásomat és alábbi kiegé-szítéseimet, maradjon le a végéről a nevem, különben a németek nem engednek majd számomra semmit sem kiadni Lisztről és Lisztől.

Ha a Külügyminisztérium 6 év alatt nem talált rá módot, hogy kijussak Bécsbe és Bayreuthba kutatni az ottani okmányok közt, akkor nem is foglalkozik ezzel a gondolattal komolyan. 1975-ben az utlevélosztály 3 nap kiutazást engedélyezett nekem Kismartonba a konferenciára. Akkor arra kértem a Bonnba utazó - és a Liszt Társaságnál informálódó - ~~kut~~ kulturális attasét, tegyék lehetővé a Külügyminisztérium támogatásával, hogy saját költségemen e 3 napos szolgálati utlevél-engedélyt egy héttel meghosszabbítsák a hazahozatal tárgyában szükséges bécsi kutatásokhoz, melyeket a megam pénzén is lebonyolítok. Még válaszra sem méltattak. A bécsi kutatás tehát elmaradt, ami nélkül tovább lépni nem tudok.

Három egymás utáni évben pályáztam meg egy NSZK kutatási lehetőséget, hogy eljussak Bayreuthba kutatni, amit csak szép csöndben lehet ott csinálni és nem dobszóval, pár nap alatt, hanem nyugodtan pár hét alatt. Először, három éve, a Zenetudományi Intézet "elfelejtette" felterjeszteni az ösztöndíj-kérelmemet. Másodszor - bizonyára hazai javaslatra, vagy már a külföldi sajtókampány befolyására - két éve a bonni Friedrich Ebert Stiftung /egy szociáldemokrata alapítvány/ utasított vissza azzal, hogy a jövőben ne is hozzájuk, hanem más alapítványhoz küldjek kérvényt, ha ottani kutatásokra vágyom. Tavaly, harmadszor, a MTA megfelelő szervei utasították vissza kérvényemet, nem tudom milyen javaslatra; azt kértem, hogy olyanok levelei, kéziratok zeneművei, velük kapcsolatos újságcikkek után kutathassak, akik a múltban a legtöbb magyar zenét közvetítették Németországba és a legtöbb német zenét Magyarországra, tehát nem csak Liszt, hanem Bartók, Dohnányi, Richter, Clara Schumann, Joachim stb. után. A bécsi és az NSZK kutatásaim meghiusítása miatt nem hiszem, hogy bármiféle felettes szerv Liszt hamvainak hazahozatalára komoly lépést szándékszik vagy tud tenni. Amit tesznek, legfeljebb arra jó, hogy újabb német sajtókampány induljon meg Magyarország és a magyar Liszt Társaság ellen. A Bayreuth által anyagilag támogatni szándékozott kismartoni "Európai Liszt Központ" is azt a ki nem mondott célt fogja szolgálni - mint a Horváthé tette -, hogy teljesen német kézbe vegye a Liszt-ügyet, ahol majd mi lennénk a Fejbólintó János. Mert pénz beszél, a többinek pedig hallgass a neve.

Eddig a privát levél, ami csak neked és Katinak szól. Külön lapon írom azt a kis kiegészítést, amiből legjobb belátásod szerint használsz fel annyit, amennyit akarsz.

Ölellek, Katinak kézcsók

Bp. 81.I.20.

2000

Liszt hamvai

Amit 50 éve bizonyítani még szüksége volt,
ma már ~~csak~~ az egész világ előtt nyilvánvaló:

{ magyar áll-
veletkei

a) L. Doborjánban, Sopron m. ben, Mo. an született és
egész életében magyar állampolgár maradt.
b) a község ma Raiding, Burgenlandban van
Sopron és Kőszeg között félúton mintegy
17 km-re

c) Bár a magyar nyelvet értette, nem beszélte.
anyanyelve német volt. Később a franciát
is és ~~olvasni és írni is~~
tudta magyarul is
(főkeletesebben.)

d) magát haláláig magyarnek vallotta
"mint ZENEAKADEMIA
LISZT MÚZEUM
országunknak hű fia!" (1884)

e) Linthöl sehol nincs olyan sor sem, amelyben
német, francia, vagy orosz "hazájáról" írna.

MS 195/

well.

Karaboztak :

Bellini hamvait Rízzabó

Weber 47 Londonból

Wagne 1 Velenceből

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZÉUM

Liszt hamvashoz

Pürnke 1929 26. old

Abtázi Kornél (az Országgyűlésen, Pest kapló
1886. Aug. 7., ill.

az 1884-87. évi országgyűlés képviselőházi napló
XVI. kötet 1887 február 17, 333. országgyűlés

Thaly Kálmán: Rákóczi kormán háza!

Abtázi Kornél =

Olcsónagy László
Ménetsorj
Anglón.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZSÉUM

Rossini

Weber-t

Byron

hamvashoz

Wagner-t 1883-ban Velencéből

MS 199/

excl.

